

References:

1. Фінанси підприємств: Підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та допов. – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.
2. Фінанси підприємства. Підручник [Текст] / Л.О. Лігоненко, Н.М. Гуляєва, Н.А. Гринюк та ін. – К. : КНТЕУ, 2006. – 491 с.
3. Економіка підприємства: Навчальний посібник / за заг. ред. П.В. Круша, В.І. Подвигіної, Б.М. Сердюка та ін. – К. : Ельга-Н, КНТ, 2007. – 780 с.

1.8. Історія філософії та філософія історії

Войтенко Д.О.

profd@ukr.net

кандидат юридичних наук, асистент кафедри філософії
НЮУ імені Ярослава Мудрого м. Харків, Україна

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ОБГРУНТУВАННЯ В ТВОРАХ ЦИЦЕРОНА

Філософія в Давньому Римі розвивалася переважно в морально-правовому руслі. Класичним римським авторам довелося збирати і творчо переробляти для нестатків римської юриспруденції колосальні філософські знання античних греків, що залишалися тривалий час невідомими навіть римському освіченому суспільству [2, 82].

Мета роботи – дослідження питань філософсько-правової техніки судового обґрунтування в спадщині Цицерона.

Теорія судового обґрунтування базується на постулаті природної раціональності закону і права. Вперше формулюючи принцип «право є писаний розум або закон» (*ius est ratio scripta sive lex*), Цицерон писав: «Адже тим, кому природа дарувала розум, вона дарувала і здоровий розум. Отже, вона їм дарувала і закон, що є здоровий розум – як у веліннях, так і в заборонах. Якщо вона їм дарувала закони, то вона дарувала їм і право» (Закони, I, XII, 33). Під цим кутом зору слід розглядати зміст цицеронівської «Топіки», яка є практичною переосмисленою з урахуванням римської дійсності і максимально наближеною до завдань судового використання квінтесенцією практико-логічних положень аристотелівської діалектики і риторики в контексті політико-правових і філософсько-правових поглядів не тільки Аристотеля, а й самого Цицерона.

Працю «Топіка» Цицерон поділяє на дві частини – теорію «підшукування», тобто знаходження способу доведення, і теорію «судження», тобто оцінки доказу. Не дуже зрозуміле й не пояснене самим Аристотелем уживання терміна *topos* (*місце*) Цицерон перекладає латинською калькою *loco communis* (мн. *loci communi*, тобто загальне місце) і роз'яснює так: «Приховані речі легко знайти, якщо місце їх зазначено і позначено; подібно цьому, коли ми хочемо відшукати докази, ми повинні знати їх «місця» (цим словом Аристотель назвав як би сховища, звідкіля витягуються докази). Отже, можна визначити, що місце є сховище доказів, а доказ є міркування, яке річ сумнівну робить достовірною».

Одні такі «місця» знаходяться у самій справі, яка розбирається, інші ж слід шукати за його межами. Таким чином, є як би «внутрішні» і «зовнішні» місця доказів. Внутрішні місця Цицерон поділяє на ті, що належать до всієї справи в цілому, або тільки до її частини, або до позначення якогось окремого предмета, або до висування питання. Зовнішнім (у Цицерона «стороннім») називається «щось відсутнє» в навколишній дійсності і «занадто далеко віддалене» від неї. Цицерон з'ясовує цілий ряд таких «місць» [1, с. 70-123]:

1. Місцем для міркування про ціле є визначення, в якому як би «розвертається» зміст, котрий «згорнутий» у досліджуваному предметі.

2. Місце, яке Цицерон називає «перерахуванням частин», засноване на операції розподілу, формою же його доведення є різновид силогізму: «Якщо хтось не став вільним ні за ценовим списком, ні за судовим позовом, ні за заповітом, то він не вільний; нічого цього немає; отже, він не вільний».

3. Місце доказів Цицерон співвідносить з питаннями, пов'язаними зі сполученням, установленням роду, виду, подоби, розходження, протилежності, встановленням обставин, що приєднуються, попередніх, наступних і протиборчих; установленням причин і наслідків; порівнянням великих і менших частин. Цицерон дає такі приклади для доказів, одержуваних з наступних місць.

3.1. Сполучення, засноване на словах одного роду: «Якщо випас спільний, виходить, є право пасти спільно».

3.2. Доказ на основі встановлення роду: «Оскільки все срібло заповідано жінці, то готівки, залишені в будинку, не можуть не бути заповідані. Адже поки вид зберігає своє найменування, він аж ніяк не відокремлюється від роду, а готівки зберігають назву срібла; виходить, що і вони відмовлені».

3.3. Доказ на основі встановлення виду: «Якщо чоловік заповідав гроші Фабії так, як якщо б вона була в нього матір'ю сімейства, то, якщо вона під руку чоловіка не переходила, немає боргу на спадкоємці; бо «дружина» – це рід, а в ньому два види: перший – матері сімейства, тобто ті, котрі під руку перейшли; другий – ті, що тільки вважаються дружинами; до цієї частини і належала Фабія; отже, їй не заповідано» (III, 14).

3.4. Доказ на основі уподібнення: «Якщо зруйнується або стане непридатним будинок, право користування яким заповідано, то спадкоємець не зобов'язаний ні лагодити його, ні відновлювати, точно так, як і відшкодовувати смерть раба, право користування яким заповідано» (III, 15).

3.5. Доказ на основі встановлення розходжень: «Якщо чоловік заповідав дружині всі свої гроші, з цієї причини ще не заповідано те, що мається в боргових зобов'язаннях, – бо важливо розходження, чи зберігаються гроші в скарбниці або в боргових розписках» (III, 16).

Отже, за Цицероном проблема обґрунтування як процесу встановлення об'єктивної (матеріальної) та інтерсуб'єктивної (процесуальної) істини в судочинстві у кінцевому результаті стуляється із завданням пошуку суб'єктом судової діяльності переконливих підстав для інтерпретації не тільки власне розглядуваного діяння і способів судової аргументації, а й самих законів як підстав для ухвалення остаточного рішення. Пошук місць, в яких ховаються докази, виступає філософсько-правовою технікою судового обґрунтування.

Використана література:

1. Войтенко Д. О. Історичний розвиток концепцій обґрунтування в логіці та філософії права (від античності до початку XIX сторіччя) / Д. О. Войтенко. – Харків. : ФОП Стеценко І.І., 2009. – 224 с.

2. Титов В. Д. Социальная детерминация логического знания в Древности и в Средние века (религиозный, правовой, политический контекст). – Харьков: Регионинформ, 2004. – 260 с.

Лисенко О.

alisen76@ukr.net

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії факультету управління персоналом, соціології та психології ДВНЗ «Київський національний економічний університеті імені В. Гетьмана м. Київ, Україна

МІСТИЧНА КАРДІОГНОСІЯ У ТВОРЧОСТІ МАКСИМА СПОВІДНИКА

Богомислення та філософські рефлексії Максима Сповідника являють собою досить високий та диференційований рівень розвитку християнської свідомості, самосвідомості та